

Бейшеналиев А.Б.

АКШ МАМЛЕКЕТИ МЕНЕН КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН САЯСЫЙ
КЫЗМАТТАШТЫГЫНДАГЫ АЙРЫМ КӨЙГӨЙЛҮҮ МАСЕЛЕЛЕР

Бейшеналиев А.Б.

НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМНЫЕ ВОПРОСЫ ПОЛИТИЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА
МЕЖДУ США И КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКОЙ

A.B. Beyshenaliev

CERTAIN WORRYING ISSUES IN POLITICAL RELATIONS BETWEEN THE USA AND
THE KYRGYZ REPUBLIC

УДК:327.7-93(575.2)(04)

Кыргыз Республикасынын улуттук коопсуздугуна коркунуч келтирген негизги факторлорго байланышкан АКШнын жүргүзүп жаткан тышкы саясатынын өлкө-бүзгө, саясий кызматташтыгындагы айрым көйгөйлүү маселелер чагылдырылды. Кыргызстандын 4 президентинин АКШ жана территориялдык саясатына кайрылуу иши учурундагы өлкө ичиндеги АКШнын, батыштын тышкы саясатын жактоочу эксперттердин анализдери, жазылып, эки өлкө ортосундагы айрым саясий маселелерге кайрылды.

Негизги сөздөр: экспансионисттик маанай, коопсуздук концепциясы, экономикалык жана техникалык преференциялар, парламенттик система, апатия, коалициялык өкмөт, коллективдүү коопсуздук, территориалдык конфликт, антисемиттик оппозиция, конформизм, коммерциялык амбициялар.

В статье исследована внешняя политика США, которая подрывает безопасность Кыргызстана и некоторые тревожные вопросы в политических отношениях. Кроме того, политика четырех президентов Кыргызской Республики по отношению к США и территориальности, мнения западных экспертов ориентированная видом, а также некоторые проблемные политические вопросы.

Ключевые слова: экспансионистские настроения, концепция безопасности, экономические и технические предпочтения, парламентская система, апатия, коалиционное правительство, коллективная безопасность, территориальный конфликт, антисемитская оппозиция, конформизм, коммерческие амбиции.

In the articles researched the foreign policy of the USA which undermines the security of Kyrgyzstan and some worrying issues in political relations. Also, policies of four presidents of the Kyrgyz Republic toward the USA and territoriality, the views of the western oriented expert views as well as some political problematic issues were reflected.

Key words: expansionist mood, security concept, Economic and technical preferences, parliamentary system, apathy, coalitional government, collective security, territorial conflict, anti-Semite opposition, conformism, commercial ambitions

Улуттук коопсуздуктун өзүнө таандык стратегиясында Кыргыз Республикасы өз мамлекетинин максималдуу узак мезгилдер бою жашоосун камсыз кылуу зарылдыгын жактаарын так көрсөткөн. Дүйнөлүк лидер болууга умтулган АКШдан айырмаланып, көлөмү кичинекей, саясий, экономикалык, аскерий

потенциалы чакан Кыргыз Республикасы саясий же экономикалык проблемалар боюнча «дүйнөлүк экзаменатордун» ролун аткарууга далалат кылбайт. Кошмо Штаттардын экспансионисттик маанайдагы улуттук коопсуздугунан айырмаланып, кыргыз мамлекети, жалпы жонунан, улуттук коопсуздуктун ички проблемаларын чечүү иштери менен гана алек.

Кыргыз мамлекеттүүлүгүн бекемдөө мамлекеттин коопсуздугун камсыз кылуунун башкы ыкмаларынын бири болуп эсептелет. Мында өтө маанилүү фактор катары өлкөнү өнүктүрүү аталат. Туруктуу маанайдагы өнүгүү аркылуу өлкөнүн жашоосу менен гүлдөөсүнө тоскоол болгон негизги коркунучтарды жок кылууга болот. Ошол себептен, көз карандысыз Кыргыз Республикасынын алдына мамлекеттик башкаруунун сапатын жакшыртуу, экономиканы өнүктүрүү, коргонуу жөндөмүн жогорулатуу сыяктуу милдеттер коюлат.

Ошол эле учурда Кыргыз Республикасы өз жашоосу үчүн бүгүнкү күндө аскерий коркунучтар анча деле актуалдуу эмес деп эсептейт. Бул болсо, кыргыз мамлекети аскерий коркунучтарды көңүлгө албайт дегенди билдирбейт. Улуттук коопсуздукка коркунуч туудурган заманбап проблемалардын тизмеси Кыргыз Республикасын глобалдык, же ири жергиликтүү (локалдуу) аскерий жаңжалга (конфликтке) тартуу менен гана чектелбейт.

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН УЛУТТУК КООПСУЗДУГУНА КОРКУНУЧ КЕЛТИРГЕН НЕГИЗГИ ФАКТОРЛОР
ата мекендик экономиканын эффективдүү эместиги жана анын түзүмдүк (структуралык) жактан артта калышы;
мамлекетти бийликти уюштуруунун (организация) начарлыгы;
жемкорлуктун (коррупциянын) өсүшү;
жарандык коомдун институттарынын алсыздыгы;
калктын социалдык жиктелиши жана бай-кедейдин ортосундагы ажырымдын күч алышы;
этностор аралык карама-каршылыктардын күчөшү;
чөлкөмдөрдүн (региондордун) асимметриялуу өнүгүшү;
уюшкан кылмыштуулуктун өсүшү жана коомдун криминализациясы;
терроризмдин масштабдарынын өсүшү.

Ошол себептен, республиканы өнүктүрүү төмөнкүдөй иш-чараларды аткарууну шарттайт:

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫН ӨНҮКТҮРҮҮНҮ ШАРТТАГАН ИШ-ЧАРАЛАР
экономиканы диверсификациялоо жана заманбап постиндустриалдык тармактарды өнүктүрүү;
билим экономикасын түзүү жана адам капиталы менен билим берүүгө олуттуу акча каражаттарын салуу;
азык-түлүк коопсуздугу проблемасын чечүү;
жарандар үчүн алардын эмгегин адекваттуу жана адилет баалаган эмгек акыны төлөп берип, алардын өздүк шыктары менен жөндөмдөрүн ишке ашыруу максатында баардык мүмкүндүктөрдү түзүп берүү;
бир этностун үстөмдүгү идеясынан баш тартуу менен бирге улуттук жана чөлкөмдүк (регионалдык) жиктелүү (сепаратизм) коркунучун четке кагуу;
руханий баалуулуктардын девальвациясы, калктын алкоголизациясы жана баңгичилик (наркомания) проблемаларын чечүү;
криминалдык жамааттардын таасиринин өсүшү менен күрөшүү;
өлкөнү саясий башкаруу катмары болуп саналган бюрократиянын сапатын жогорулатуу;
өлкөдөгү калктын жашоосунун узактыгы менен сапатын жогорулатуу.

Акыркы мезгилдерде мамлекеттик коопсуздук концепциясынын маанилүү элементи болуп суверендүү демократия эсептелүүдө. Бул болсо, Кыргыз Республикасы эркиндик, адам укуктары, жеке менчик, шайлоо жана шайлануу укугу, бийлик органдарынын элге отчет берип туруусу сыяктуу баалуулуктарды таанып гана тим болбостон, аларды көп улуттуу Кыргызстандын элинин менталитетине ажырагыс түрдө таандык деп эсептейт дегенди туюнтат. Бирок, айта кетчү жагдай, демократиянын бул баалуулуктары менен бийлик органдары АКШ тараптан «экспорттолу» келбестен, кыргыз элинин тарыхы менен менталитетине байыртан эле таандык болуп келген. Айрым изилдөөчүлөр адилет белгилегендей, «Постсоветтик геосаясий мейкиндикти операнын (призрак оперы), же коммунизмдин (призрак коммунизма) эмес, «түстүү» (же «гүлдөр») ыңкылабынын (революциясынын) руху аралап жүрөт. Бүгүнкү күндө бул революциянын сценарийи тигил же бул деңгээлде Грузияда, Абхазияда жана Украинада ойнотулган. Келип чыгуу теги боюнча бул окуялар 1989-жылы Чыгыш Европада болуп өткөн «бархат» революциялары менен Югославия талкаланып бара жаткан мезгилдеги окуяларга барып такалат. Ал эми 2005- жана 2010-жылдары Кыргызстанда болуп өткөн сары же кычкыл лимон түстүү, болбосо, «жоогазын революциясы», же «роза революциясы» (Роза Отунбанынын атына байланыштуу) деп ар кандайча аталып, азырынча түсү, же гүлүнүн аты так кесе аныкталбаган бул революциялар жогоруда аты аталып, башка өлкөлөрдө болуп өткөн

революциялардан кескин айырмаланат»¹. Мындан сырткары, Кыргыз Республикасын жарым-жартылай мифтик маанай күткөн «нукура демократиялуу өлкөлөрдүн клубуна» кабыл алуу, республикага экономикалык жана технологиялык преференцияларды берүү убадасына карабастан, Кыргыз Республикасы АКШнын пайдасына өзүнүн улуттук суверенитетинин кичинекей да бөлүгүнөн баш тартууга даяр эмес.

Көз карандысыздыктын 20дан ашуун жыл ичинде Кыргызстан, Казакстан, Өзбекстан, Түркмөнстан жана Тажикстан сыяктуу мурдагы советтик мамлекеттердин ортосундагы өз ара мамилелер менен алакалар өтө татаал бойдон калууда. Суу, энергия, жол же чек ара маселелери боюнча азыркы күнгө чейин чеке жылыткан кызматташтыктар жокко эсе. Бул мамлекеттердин басымдуу көпчүлүгү талкалоочу мүнөзгө ээ диктатордук башкарууга «кыңк» этпестен жашоого мажбур болсо, Өзбекстандын президенти Ислам Каримов менен Казакстандын президенти Нурсултан Назарбаев азыркы күндө өз бийлигин балдарына мураска калтыруу маселелери менен алек.

Жогоруда айтылгандарга байланыштуу жалпы саны 5,4 миллионду түзгөн кыргызстандыктар өздөрүнүн саясий эркиндиктерин колдоо ишинде постсоветтик Борбор Азияда болуп көрбөгөндөй каармандык көрсөтүп, жемкорлукка (коррупцияга) белчесинен малынган президенттердин бийлиги менен келише алган жок. 2005-жылдын март айындагы «жоогазын ыңкылабынын (революциясынын)» натыйжасында 1990-жылдан бери бийликте туруп, эбегейсиз зор байлыкты колуна топтогон президент Аскар Акаевдин бийлиги кулаган². 2010-жылдын апрелинде жалданып келген көзгө атаарлар (снайперлер) Ак үйдүн чатырынан туруп Бишкектин Ала-Тоо аянтына нааразычылык көрсөтүүгө келген 85 адамды өлтүрүп, 1 000ден ашуун адамды жарадар кылгандан соң³, А.Акаевден кийин бийликке келип, Кыргызстандын 2-президенти болгон Курманбек Бакиев өлкөдөн куулган⁴. Чет өлкөлүктөр үчүн Кыргызстан туруксуздук (стабилсиздик) менен баш аламандык үстөмдүк кылган алааматка окшош болсо да,

¹ КИРМАН Юнус Эмре. Фаворитизм жана непотизм феномендеринин Кыргыз Республикасындагы саясий процесстерге тийгизген таасири. – Бишкек: саясий илимдердин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертация, 2014. 69-70-беттер.

² [Государственный переворот в Киргизии | РИА Новости // ria.ru/trend/revolution_Kirgizia_07042010/](http://ria.ru/trend/revolution_Kirgizia_07042010/)

³ [В Кыргызстане поймали иностранных наемников // charter97.org/ru/news/2010/6/17/29903/comments/;](http://charter97.org/ru/news/2010/6/17/29903/comments/) [Латышский стрелок. Убийственное сотрудничество // www.kyrgyznews.com/news.php?readmore=4825](http://www.kyrgyznews.com/news.php?readmore=4825)

⁴ [Революция в Киргизии \(2010\) — Википедия // ru.wikipedia.org/wiki/Революция_в_Киргизии_\(2010\);](http://ru.wikipedia.org/wiki/Революция_в_Киргизии_(2010);) [7 апреля 2010. Бишкек, Кыргызстан. Хронология событий // www.youtube.com/watch?v=iW1NAquX-6M;](http://www.youtube.com/watch?v=iW1NAquX-6M) [«Вторая революция» в Кыргызстане, 6-16.04.2010 // www.fergananews.com/news.php?id=14369](http://www.fergananews.com/news.php?id=14369)

республикада саясий жана экономикалык мыкты системанын үрөнү себилген эле.

Эки ыңкылаптын (революциянын) көрүнүктүү жана активдүү өкүлү катары алгач Кыргызстандын ЖОЖдорунда окутуучу, андан соң 1989-1991-жылдары СССРдин тышкы иштер министирлигинде кызмат өтөп, көз карандысыз Кыргызстандын тышкы иштер министри болуп 2 жолу дайындалган, Кыргызстандын АКШ менен Улуу Британиядагы элчиси болуп иштеген, кийин президенттер А. Акаев менен К. Бакиевди авторитаризмди түзгөн, жемкор (коррупционер) жана компетенттүү эмес деп айыптап, оппозициялык кыймылга жетекчилик кылган Роза Отунбаеваны атоого болот. Р. Отунбаева Кыргыз Республикасынын 3-президенти, постсоветтик Борбор Азия мамлекеттериндеги алгачкы аял президент катары тарыхта калган.

2010-жылдын апрелинде бийликке келип, өтмө мезгилдеги убактылуу президент катары 1,5 жыл гана иштеп, 2010-жылдын июнь айында Ош шаарында болуп өткөн масштабдуу кандуу окуяларга карабастан, 2011-жылдын ноябрь айына чейин Р. Отунбаева өлкөнү супер президенттик системадан парламенттик системага өткөрүү боюнча конституциясын кайра жазып, бул багытта алгач референдум, андан соң президенттик шайлоону ийгиликтүү өткөргөн.

Саясий реформалардын мындай интенсивдүү графиги постсоветтик Борбор Азия мамлекеттеринде мурда, кийин болгон эмес. «Ошол оор мезгилдерде АКШ жана Батыш мамлекеттери бизге жардамга келген жок», - деп Р. Отунбаева кейиштүү эскерет. «Менин жеке пикиримче, башка постсоветтик Борбор Азия мамлекеттеринен айырмаланып, биздин өлкөдө мунай (нефть), же газ жок болгондуктан улам, же болбосо, өлкөбүз өтө эле кичинекей болгондуктан, алар бизге кайдыгер, ал тургай, апатия менен мамиле кылып коюшту», - деп өз сөзүн толуктайт⁵.

Андан соң Р. Отунбаева постсоветтик Борбор Азия мамлекеттериндеги диктатуралык, авторитардык жана бийликти урпактарына мураска калтыруу менен байланышкан стандарттарга коошпогон иш жасап, бийлигин кийинки президентке тынчтык жолу менен өткөрүп берип, коомдук иштерге өтүп кетти. Борбор Азиядагы башка режимдер алгач Р. Отунбаева акындан айныды деп эсептесе, андан соң ал бийликти тынчтык жолу менен өткөрүп берүү тажрыйбасынан чочулай башташкан. Ошол себептен, Кыргызстандагы эң таасирлүү саясатчы айымдардын бири Асия Сасыкбаева мындай дейт: «Эми алардын (постсоветтик Борбор Азия мамлекеттеринин – Б. А.) бизге болгон кызыгуусу мурдагыдан да артып, демократия менен байланышкан эксперимент

канчалык деңгээлде ийгиликтүү болоор экен деп бизге тике байкоо жүргүзүүгө өтүштү»⁶. Дегеле, башка постсоветтик Борбор Азия мамлекеттеринен айырмаланып, Кыргызстанда аялдар президенттик кызматты, өкмөттүк министирликтерди, улуттук банкты жана генералдык прокуратураны жетектөө ишин ийгиликтүү аркалап келишет.

2010-жылы болуп өткөн парламенттик шайлоого 29 партия, ал эми президенттин кызматына 80ден ашуун кандидат ат салышып, акыркы 3 жыл ичинде эле 2 коалициялык өкмөт таркатылгандыктан, айрым Батыш өлкөлөрүнүн дипломаттары менен жергиликтүү саясатчылар мурдагыдай эле Кыргызстанда ооздукталбаган хаос өкүм сүрүүдө деген пикирде⁷. Парламенттин тышкы иштер боюнча комиссиясынын төрагасы Каныбек Иманалиев бул багытта мындай дейт: «Бул жаш демократиянын бир бөлүгү болуп саналат жана баардык проблемалар ошону менен байланышкан. Бул биз үчүн үйрөнүү тажрыйбасы болуп саналат»⁸.

Кыргыз Республикасынын тышкы саясаты көп векторлуулугу менен айырмаланат. Кыргызстан АКШ, Европа Шериктештиги, Орусия Федерациясы, Кытай жана ислам дүйнөсү сыяктуу дүйнөлүк баардык күч борборлору менен прагматикалуу мамилени сактап калууга умтулат. Республиканын мындай ниети анын саясий, экономикалык жана маданий-этникалык өз ара алакасында ачык байкалат. Көп улуттуу өлкө болуп саналган Кыргыз Республикасы дүйнөнү саясий жана маданий көп түрдүүлүк катары кабыл алууга даяр.

Ошондой болсо да, акыркы жылдардын практикасы көрсөткөндөй, саясий кызматташтыкта Кыргыз Республикасы АКШ баштаган Батыш мамлекеттерине караганда Орусия Федерациясы менен постсоветтик геосаясий мейкиндикке бир кыйла боор тартып турат. Өзү салттуу түрдө таасир көрсөтүп келген Орусия Федерациясы КМШ аймагындагы бир катар мамлекеттер аралык бирикмелердин ишине локомотив болуп келет. КМШ аймагында чөлкөмдүк (регионалдык) кызматташтык кеңейип, атайы адистештирилген уюмдардын саны өсүүдө. Айтсак, коллективдүү коопсуздук тууралуу келишимдин Уюму (Организация договора о коллективной безопасности – ОДКБ) бир катар постсоветтик өлкөлөрүнүн, анын ичинде, Кыргыз Республикасынын, ири алдыда, аскерий чөйрөдө өз ара алакалашуусун камсыз кылган бирикме болуп саналат. Евразиялык экономикалык жамаат КМШ аймагындагы финансылык жана экономикалык интеграциянын проблемаларын

⁶ Кыргызстан: демократия, оказавшаяся под давлением – «Financial Times» // <http://inozpress.kg/news/view/id/41867>

⁷ Кыргызстан: демократия, оказавшаяся под давлением – «Financial Times» // <http://inozpress.kg/news/view/id/41867>

⁸ Кыргызстан: демократия, оказавшаяся под давлением – «Financial Times» // <http://inozpress.kg/news/view/id/41867>

⁵ Кыргызстан: демократия, оказавшаяся под давлением – «Financial Times» // <http://inozpress.kg/news/view/id/41867>

четет. Мындай эл аралык түзүмдөр (структуралар) постсоветтик геосаясый мейкиндиктин сыртына да чыгып кеткен учурлар бар. Анын ачык мисалы катары Орусия Федерациясы, Кыргызстан, Казакстан, Өзбекстан, Тажикстан сыяктуу 5 постсоветтик мамлекеттен сырткары, Кытай Элдик Республикасы да кирген Кызматташтыктын Шанхай уюмун атоого болот.

Кыргыз Республикасынын АКШга караганда Орусия жана Кытай менен жакындашуусунун себептери катары төмөнкүлөрдү атоого болот:

- Орусия Федерациясы НАТО менен Еврошериктештиктин беделин түшүрүү максатында постсоветтик Борбор Азия анын эрежелерине баш ийип, ал эми Кыргызстан болсо Евразиялык экономикалык жамааттын Бажы союзуна (Таможенный союз) кирүү тууралуу макулдашууга кол коюусу абзел экендигин мажбурлоодо. Эгерде Кыргызстан Орусиянын мындай сунушунан баш тарта турган болсо, анда Москва кысымды дагы күчөтүп, мурда өзү Кыргызстанга кредит түрүндө берген миллиарддаган АКШ долларын кайтарууну талап кылат да, Орусияда иштеп жүргөн бир миллиондон ашык кыргыз гастарбайтерлерин мекенине мажбурлуу кайтууга аргасыз кылат.

- Ошол эле мезгилде постсоветтик Борбор Азиянын, анын ичинде Кыргызстандын мунай (нефть), газ жана пайдалуу кендерди казуу жана иштетүү чөйрөсүндө Кытай мамлекети уламдан улам өз позициясын чыңдоодо. Борбор Азияда КЭР менен тышкы соода 2002-жылы 1 миллиард АКШ доллары болсо, 2012-жыл бул көрсөткүч 36 миллиард АКШ долларына жетип, кытай жумушчулары, фермерлери жана ишкерлери Борбор Азия чөлкөмүн каптап келе катат⁹.

2014-жылдын башында постсоветтик Борбор Азия мамлекеттеринин гүлдөп-өнүгүүсүнө, бул чөлкөмдү (регионду) террористтик коркунучтардан, баңгичиликтен, этностор аралык жана территориялдык жаңжалдардан (конфликттерден) куткарууну каалаган АКШнын Мамлекеттик департаментинде жогорку постторду ээлеген демократ аткаминерлери (чиновниктери), айтсак, Кыргызстандын жетекчилиги менен АКШнын Мамлекеттик департаментинин чиновниги Фатема Сумар, ошондой эле баңги заттарын эл аралык денгээлде мыйзамсыз айландыруу менен күрөшүү уюмунун жооптуу кызматкери Кэрролл Перээ, Кыргыз Республикасынын борбор шаары Бишкекке визиттер менен ат тезегин кургатай, арбын келе баштаган. Ушул эле мезгилде Кыргыз Республикасынын президенти Алмазбек Атамбаев Вашингтондон келген эмиссар, башкача айтканда, АКШнын Мамлекеттик департаментинин Түштүк жана Борбор Азия боюнча жардамчысы Ниша Десаи Бисвал айым менен жолугушкан.

⁹ Кыргызстан: демократия, оказавшаяся под давлением – «Financial Times» // <http://inozpress.kg/news/view/id/41867>

Расмий маалыматтар боюнча кыргыз президенти Ниша Десаи Бисвал айым менен эки мамлекет ортосундагы «өз ара кызыгууну жараткан чөйрөлөрдөгү актуалдуу маселелерди» талкуулаган. Ошондой болсо да Алмазбек Атамбаев Бишкек бийлиги «өздүк улуттук кызыкчылыктарды эске алуу аркылуу гана Вашингтон менен кызматташтык жүргүзөөрүн» баса белгилеп, америкалык тараптын кубаттоосу менен кубануусун жарата алган эмес¹⁰.

Борбор Азия чөлкөмүнүн (регионунун) башка мамлекеттери сыяктуу эле Кыргыз Республикасынын расмий бийлигинин стратегиялык кызыкчылыктары америкалыктардын жана анын НАТО боюнча өнөктөштөрүнүн Евразиядагы максаттары жана милдеттери менен дал келет деп айтуу бир кыйла кыйын. Мындай чечкиндүү күмөн саноолорго Ниша Бисвал айымдын Бишкек шаарындагы НУАТТ отелинде (мейманканасында) жергиликтүү өкмөттүк эмес уюмдар жана жарандык түзүмдөр (структуралар) менен болгон жолугушуусунда америкалык дипломатия үчүн кадыресе ишке айланып, расмий бийликти республикада «адам укуктарын сактоо жана демократиялуу кайра түзүүлөрдү өткөрүү» багытындагы «мажбурлоого» багытталган жолугушуусу күбө боло алат¹¹.

Евразия өлкөлөрүнө белгилүү болгон кыргыз политологу Марс Сариев Вашингтондун Борбор Азияга болгон дипломатиялык каптап кирүүсү Пентагондун аскерий базасын Манастан чыгаруу менен гана эмес, Борбор Азия чөлкөмүндө (регионунда) Орусия менен Кытайдын саясый жана экономикалык позициялары менен таасиринин күч алышы, ошондой эле АКШнын Украина багытындагы геосаясый далалаттарынын ишке ашпай калуусу менен да түшүндүрүүгө болот. М. Сариевдин пикиринде, теңирден тескери иш болуп, Крымдын Украинадан бөлүнүп, Орусияга кайра кошулуу процессине Киев шаарындагы русофобиялык жана антисемиттик оппозицияга таянган вашингтондук саясатчылардын Орусиянын кыжырына тийип, Украинаны НАТО менен Еврошериктештикке киргизүү далалаты зор таасир эткен¹².

Ушул эле Марс Сариевдин көз карашында вашингтондук дипломатиянын Кыргызстан менен постсоветтик Борбор Азиянын башка мамлекеттериндеги оппозицияга, айрыкча, анын ачыктан ачык эле өзүн «проамерикалык канат» деп аталган бөлүгүнө багыт алышы логикалык жактан айтпаса да

¹⁰ Барсов Виктор. Янки разводят «цветы демократии» в Киргизии // www.avesta.tj/.../24406-yanki-razvodyat-cvety-demokratii-v-kirgizii.ht...

¹¹ Барсов Виктор. Янки разводят «цветы демократии» в Киргизии // www.avesta.tj/.../24406-yanki-razvodyat-cvety-demokratii-v-kirgizii.ht...

¹² Барсов Виктор. Янки разводят «цветы демократии» в Киргизии // www.avesta.tj/.../24406-yanki-razvodyat-cvety-demokratii-v-kirgizii.ht...

түшүнүктүү¹³. Вашингтондун пикиринде Кыргыз Республикасында «демократиялуу кайра түзүлөрдүн» жетишээрлик резерви бар жана бул резервди «бийликти кезектеги алмаштыруу» жана мамлекеттик башкарууну оппозициядагы «ишенимдүү адамдардын» карамагына өткөрүп берүү менен гана толугу менен ишке ашурууга болот. Анткени, америкалыктардын көшөргөндүк менен жасаган далалатына карабастан, Алмазбек Атамбаевдин режими Орусия, Белоруссия жана Казакстандын башын бириктирген Бажы биримдиги менен кызматташууну гана өнүктүрбөстөн, Украина маселесинде так кесе байкалган «проорусиялык позицияны» ээлеп калган. Албетте, адам укуктары үчүн «күрөшкөн» америкалыктар үчүн Бишкек бийлигинин мындай кадамдары минимум дегенде эле «антидемократиялуу» болуп кабыл алынат.

Ошентип, жергиликтүү эксперттердин пикири боюнча АКШнын Мамлекеттик департаментинин өкүлдөрүнүн Бишкекке байма бай каттай баштоосу протоколдук программада расмий көрсөтүлгөн максаттан сырткары, Кыргызстанда жерде жаңы калыптанып, Кыргыз Республикасындагы кезектеги, катары боюнча үчүнчү болуп саналган, чынжырлуу реакция принциби боюнча бүткүл постсоветтик Борбор Азия чөлкөмүнө жаңылып кетүүгө жөндөмдүү геосаясый мүнөз күткөн мамлекеттик төңкөрүшкө кыймылдаткыч күч боло алуучу «жаңы оппозицияга» океан артынан келген колдоону көрсөтүү максатын да көздөп жатканы дароо көзгө урунат¹⁴. Америкалыктар өздөрүнүн Афганистандагы негизги аскерий күчтөрүн толугу менен чыгарып кете электен мурда, Борбор Азияга евразиялык интеграциялык күчтөр орун-очок ала элек кезде постсоветтик Борбор Азияга өздүк аскерий-стратегиялык позицияларын «чындап алууга» шашып жаткандай таасир жаралат. Ошол себептен, 2014-жылдын башында Бишкек шаарында кыска мезгилдин ичинде эле Улуттук оппозициялык кыймыл (УОК; Национальное оппозиционное движение - НОД) түзүлүп, анын формалдуу лидери болуп республикага проамерикалык көз караштары менен жакшы таанымал болгон саясатчы Равшан Жээнбеков дайындалган¹⁵.

Мындай түрдөгү оппозициянын консолидациясы жакынкы келечекте республиканы УОК – НОДдун күрөө тамырын түзгөн, жергиликтүү элге чоочун болуп саналган Батыш «баалуулуктарын» таңуулаган, ошондой эле расмий Бишкектин тышкы саясый ориентациясын радикалдуу өзгөртүүнү каалаган айрым кыргыз саясатчыларын бийликке кайтарууну

максат кылган протесттик акциялардын кезектеги толкуну каптап кетиши ыктымал экенинен эч шек туудурбайт. Равшан Жээнбековдун өзү болсо чет элдик консультанттар жана спонсорлор менен болгон тыгыз байланышын жашырбайт. Ал тургай, жергиликтүү журналисттер менен болгон аңгемелешүүлөрдө пресса аны «америкалык шпион, же америкалык саясатчы» деп атаганына эч терикпээрин, «жакшы идеялар, жакшы мамлекеттик башкаруу, жакшы коомду калыптандырган иш-чаралар Кыргызстанга Европа менен Америкадан» келээрин баса белгилейт¹⁶.

«Жаңы оппозиция» өз колдоочуларына таянып, бийик чыккан декларациялары менен евразиялык коомчулуктун гана көңүлүн бурбастан, өздөрүнө спонсор болгон чет элдик колдоочуларга да жагынуу максатын көздөөдө. Айтсак, республиканын парламенти болгон Жогорку Кеңештин депутаты статусуна ээ УОК – НОДдун лидеринин «Бажы союзуна (Таможенный союз) кирүү республика үчүн кесепеттүү натыйжаларга алып келет, ал эми «Манастагы» америкалык аскерий база кыргыз жеринде милдеттүү түрдө калуусу абзел, анткени, анын чыгарылышы өлкөнүн калкын миллиондогон долларлардан айрыйт», – деген сөздөрү жогоруда сунуш кылынган шек саноолорго негиз боло алат.

Равшан Жээнбековдон сырткары, УОК – НОДдун курамына өздөрүнүн антиорусиялык көз караштары менен белгилүү болгон депутат Өмүрбек Абдрахманов, коргонуунун экс-министри Исмаил Исаков, Ош шаарынын мурдагы мэри Мелисбек Мырзакматов, «Ата-Журт» партиясынын мурдагы лидери Камчыбек Ташиев жана башка саясатчылар кирет. Бул оппозициянын башкы максаты болуп өз колуна ашыкча бийликти топтоп алган жана «өлкөнүн суверенитетин Кремлдин башкаруусуна өткөрүп берип жаткан», ал эми коңшулар менен болгон территориалдык проблемаларды чечүүдө чечкинсиздик жана конформизм көрсөткөн президент Алмазбек Атамбаевдин ыйгарым укуктарын чектөө эсептелет¹⁷.

«Жаңы оппозиция» республикада парламентаризмди чыңдоого, демократияны орнотууга, бийликтин децентрализациясына жана реформаларды өткөрүүгө чакырат. Жергиликтүү эксперттердин пикиринде бул жерде кеп Киев шаарындагы «Евромайданга» барган учурда Р. Жээнбековдун америкалыктар тарабынан алдын ала үйрөтүлүп койгон популисттик ураандары тууралуу болуп жатат¹⁸. Көрүнүп

¹³ Барсов Виктор. Янки разводят «цветы демократии» в Киргизии // www.avesta.tj/.../24406-yanki-razvodyat-cvety-demokratii-v-kirgizii.ht...

¹⁴ Барсов Виктор. Янки разводят «цветы демократии» в Киргизии // www.avesta.tj/.../24406-yanki-razvodyat-cvety-demokratii-v-kirgizii.ht...

¹⁵ Барсов Виктор. Янки разводят «цветы демократии» в Киргизии // www.avesta.tj/.../24406-yanki-razvodyat-cvety-demokratii-v-kirgizii.ht...

¹⁶ Барсов Виктор. Янки разводят «цветы демократии» в Киргизии // www.avesta.tj/.../24406-yanki-razvodyat-cvety-demokratii-v-kirgizii.ht...

¹⁷ Барсов Виктор. Янки разводят «цветы демократии» в Киргизии // www.avesta.tj/.../24406-yanki-razvodyat-cvety-demokratii-v-kirgizii.ht...

¹⁸ Равшан Жээнбеков Евромайданга барганга чейин эле Кыргызстанда жакшы таанымал саясатчы эле. Жергиликтүү пресса аны, жалпы жонунан, минус белгиси менен көңүл борборуна коюп келген. 43 жаштагы саясатчы сая-

тургандай, өлкөнү өнүктүрүүнүн альтернативалуу стратегиясын убада кылгандан башка оппозициянын ишмердигинде так кесе аныкталган конкретика жок.

Чындыгында эле Киевден келгенден соң «К-ньюс» деп аталган жергиликтүү басмага берген интервьюсунда УОК – НОДдун лидери «евроориентациядагы саясатчылардын бири катары демократияны, башкаруунун парламенттик формасын жактайм жана батыш тибиндеги мамлекетти куруу ниетим бар»¹⁹, – деп ачык билдирген. Кыскартып айтканда,

сый окуяларга бай биографияга ээ. Аскар Акаев президент болуп турган мезгилде ал анын кланына жакын болгондуктан, мамлекет башчысынын иштерин башкаруу тармагында эмгектенген жаш саясатчыга мамлекетти мүлктү башкаруу боюнча Комитеттин төрагасы кызматын ээлөө мүмкүндүгү берилген. Аталган кызматты аркалап турганда Равшан Жээнбеков «Тяжэлектромаш» жана «Кыргыз-кабель» сыяктуу өнөр жай гиганттары, республиканын Кант шаарындагы ири цемент-шифер комбинаты жана Аламүдүн ГЭСинин каскады өндөнгөн мамлекеттик менчиктин 300дөн ашуун объектилерин менчиктештирүүгө «жетекчилик кылган». Совет мезгилинде түзүлгөн ишканалар жеке адамдарга өзүнүн чыныгы наркынын жүздөн бир бөлүгүн түзгөн баада сатылып кеткен.

Кыргыз прессасы Р. Жээнбеков өзү ээлеген майлуусүттүү кызматтан көп пайда көрүп, анын натыйжасында өзүнүн карьерасын андан ары өстүрө алган деп көп жолу жазып чыккан. Ошол эле учурда Кыргызстандын генералдык прокуратурасы Мамлекеттик мүлк Комитетинин имаратын ремонттогон жеке курулуш фирмасы тарабынан аткарылган жумуштун көлөмү ашкере бааланып, анын натыйжасында мамлекеттик казынадан 150 миң АКШ доллары «жок болуп кеткендиги» үчүн Р. Жээнбековду шектүү деп тапкан учурлар да болгон. Бирок, козголгон кылмыш-жаза иши толук аяктабай, Равшан Жээнбековдун ыктымалдуу түрмөгө камалышы тууралуу маалымат пайда болгондо, ал изин жашырып, АКШга окууга кетет.

2004-жылдын аягында Р. Жээнбеков ошол кездеги жашыруун оппозиционерлер менен байланышта экендиги байкалса, Аскар Акаевдин режими кулаар алдында ал жагдайдан пайдаланып, өзүнүн мурунку колдоочусуна каршы чыгып, Талас областындагы протесттик акцияларга жетекчилик кылган. Курманбек Бакиевдин мезгилинде сөз болуп жаткан саясатчы бекер жатпастан, Кыргызстандын Малайзиядагы элчисинин кызматын аткарган, АКШнын Массачусеттеги технологиялык институтун бүтүргөн, 2010-жылы кезектеги бийлик алмашкандан соң «Ата Мекен» партиясынын атынан парламентке депутат болуп шайланган. Айта кетчү жагдай, бир нече жыл мурда ал аты аталган партиядан чыгып, көз карандысыз депутат болуп калган да, Батыш тарабынан каржыланган өкмөттүк эмес уюмдардын (неправительственные организации – НПО) офистеринде токулган оппозициялык ураандардын калканын көтөрүп чыга баштаган // Барсов Виктор. Янки разводят «цветы демократии» в Киргизии // www.avesta.tj/.../24406-yanki-razvodyat-cvety-demokratii-v-kirgizii.ht...

¹⁹ Барсов Виктор. Янки разводят «цветы демократии» в Киргизии // www.avesta.tj/.../24406-yanki-razvodyat-cvety-demokratii-v-kirgizii.ht...

²⁰ Барсов Виктор. Янки разводят «цветы демократии» в Киргизии // www.avesta.tj/.../24406-yanki-razvodyat-cvety-demokratii-v-kirgizii.ht...

«элдик» депутат Евромайданга барып, америкалык сенатор Джон Маккейн менен бирдикте неонацисттик маанайдагы украиналык оппозицияны колдоп, Майдан аянтындагы трибунадан чоочун мамлекеттин ички иштерине кийлигишип, сөз сүйлөгөндөн кийин, байкоочулар «жергиликтүү Саакашвилини» тандоодо Вашингтон Равшан Жээнбековго сөзсүз түрдө токтолот жана анын кандидатурасын колдойт болуш керек деген божомолдорду сунуш кылууда²⁰.

Байкоочулардын пикири боюнча УОК – НОДдун ар бир лидери өз кезегинде Кыргызстанды саясый жана экономикалык жактан кайра түзүү ишинде өздөрүнүн мыкты сапаттарын көрсөтүү мүмкүндүгүнө ээ болсо да, алардын ичинен бирөө да татыктуу жана эффективдүү реформатор, өлкө менен карапайым калкка пайда алып келүүгө жөндөмдүү мамлекеттик кызматкер катары өзүн көрсөтө албады. Ошол себептен, элдик эс тутуму аларды Батыштан келген акча менен бийликке келип, мамлекетти бүлүнттү деген репутациядан арылтпайт болуш керек...

Албетте, күнүмдүк практика көрсөткөндөй, Кыргызстан менен анын көптү баштан кечирген элинин тагдыры «проамерикалык чатырдын» алдына баштарын бириктирген оппозициячыл ишкерлерди, ири алдыда, алгач Орусиянын, андан соң АКШнын ураанын чакырган саясый хамелеон Равшан Жээнбековду толгондурбайт. Украиналык кризистин отун тутандырууда америкалыктардын чагымчыл ролу күбөлөгөндөй, постсоветтик мамлекеттер менен элдердин проблемалары менен көйгөйлөрүнө чымын чаккандай да тоготпогондук көрсөткөн евразиялык чөлкөмдөгү (региондогу) вагинтондук «демократизаторлорго» кызмат кылууга өтүп, каржы табууну көксөгөн жергиликтүү оппозиционерлердин алардын алдыга койгон башкы максаты болуп өздүк саясый жана коммерциялык амбициялар эсептелет.

Литература:

1. [7 апреля 2010. Бишкек, Кыргызстан. Хронология событий // www.youtube.com/watch?v=iW1NAquX-6M;](http://www.youtube.com/watch?v=iW1NAquX-6M)
2. Барсов Виктор. Янки разводят «цветы демократии» в Киргизии // www.avesta.tj/.../24406-yanki-razvodyat-cvety-demokratii-v-kirgizii.ht...
3. [В Кыргызстане поймали иностранных наемников // charter97.org/ru/news/2010/6/17/29903/comments/;](http://charter97.org/ru/news/2010/6/17/29903/comments/) Латышский стрелок. Убийственное сотрудничество // www.kyrgyznews.com/news.php?readmore=4825
4. «Вторая революция» в Кыргызстане. 6-16.04.2010 // www.fergananews.com/news.php?id=14369
5. [Государственный переворот в Киргизии | РИА Новости // ria.ru/trend/revolution_Kirgizia_07042010/](http://ria.ru/trend/revolution_Kirgizia_07042010/)
6. КИРМАН Юнус Эмре. Фаворитизм жана непотизм феномендеринин Кыргыз Республикасындагы саясый процесстерге тийгизген таасири. – Бишкек: саясый илимдердин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертация, 2014. 69-70-б.
7. Кыргызстан: демократия, оказавшаяся под давлением – «Financial Times»//<http://inozpress.kg/news/view/id/41867>
8. [Революция в Киргизии \(2010\) — Википедия // ru.wikipedia.org/wiki/Революция_в_Киргизии_\(2010\).](http://ru.wikipedia.org/wiki/Революция_в_Киргизии_(2010))

Рецензент: д.филос.н., профессор Мамбеталиев К.